

УДК 340.15:340.5:32

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i89.3187>*О. Г. Козинець, А. І. Остапенко*

ПЛАТОН ТА АРИСТОТЕЛЬ ПРО ДЕРЖАВУ І ПРАВО: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Постановка проблеми. Україна останні роки 20 перебуває в перманентній кризі і пошуку шляхів виходу з неї. Саме в ці часи стає очевидною необхідність у вивченні спадщини минулого.

У даному випадку особливий інтерес виникає до вивчення політичних та правових поглядів стародавніх греків.

В Афінах жило і працювало багато видатних філософів, які стояли біля витоків держави і права. І серед них були дві найпотужніші постаті: вчитель та учень. Вони були не тільки творцями двох філософських систем, а ще й теоретично обґрунтували проблеми походження та розвитку держави і права.

Ідеї та теорії стародавніх греків високо цінувались не тільки в античності, а й у наступні часи. Особливого значення вони набувають зараз.

Творчий спадок Платона та Аристотеля був предметом дослідження багатьох вчених. Але в останні роки їх спадщина досліджувалась вкрай мало.

Метою є дослідження поглядів на державу і право та шляхи їх розвитку Платона та Аристотеля та їх порівняльна характеристика.

Виклад основного матеріалу. Засновниками теоретичних знань про державу і право як галузі знання, що має власну багату традицію і займається дослідженням питань походження держави, обґрунтуванням найкращих форм правління, з'ясуванням сутності права, його цінності і значимості у житті людини, суспільства та держави, справедливо, на нашу думку, вважають давньогрецьких філософів Платона та Аристотеля. Саме вони у відповідь на індивідуалізм та правовий нігілізм софістів сформулювали фундаментальні проблеми теоретичного осмислення проблем держави і права та запропонували їх вирішення у своїх вченнях. Так, Платон створив вчення про ідеальну державу та створив основи вчення природних прав, до яких відносив загальний для всіх принцип справедливості у праві. У подальшому цю доктрину розвинув його учень Аристотель, який зробив спробу всебічної розробки науки про політику, яка включає в себе також вчення про право та закон. Оскільки об'єктами політичної науки є прекрасне та справедливе, і це співпадає з об'єктами етики, то остання була представлена філософом як початок політики, вступ до неї. Висвітлення проблеми справедливості допомагає з'ясувати співвідношення етики та політики.

Хоча Аристотель і був учнем Платона, але в багатьох питаннях їхні погляди на державу та право розходились. У зв'язку із цим виник крилатий вислів: «Amicus Plato, sed magis amica veritas» («Платон – друг, але істина дорожче»). Вищезазначений вислів фактично уособив собою суперечку двох видатних мислителів, вчителя та учня [1, с. 331]. Минуло вже кілька тисячоліть, але й до цього часу так і не відомо хто був правий в даній суперечці [2, с. 79]. Ця легендарна цитата Аристотеля,

яка стала крилатою, ілюструє політико-правове протистояння древніх мислителів стосовно ідей про державу і право. Минуло кілька тисячоліть, але й до сьогодні політико-правові вчення Платона і Арістотеля продовжують цікавити як дослідників у сфері держави та права, так філософів, соціологів, політологів тощо.

Безумовно, на наше переконання, в історії світової політико-правової думки була велика кількість мислителів, які пропагували різноманітні ідеї, пов'язані з розумінням політики, держави, права тощо. Проте саме Платон і Арістотель перебувають на вершині цієї піраміди. Тому порівняння політико-правових вчень Платона і Арістотеля про державу є надзвичайно актуальним навіть у сучасних умовах, адже викладені в їхніх ідеях позиції стосовно управління та розвитку держави не втратили своєї цінності й у XXI столітті.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Політико-правові ідеї Платона і Арістотеля цікавили низку дослідників у різноманітні історичні епохи. Серед науковців, які розглядали погляди вказаних мислителів, виділяємо таких, як: Т. Андрусак, В. Асмус, А. Кормич, А. Лосев, М. Мірошниченко, М. Момот, Є. Орач, Є. Романов, А. Романюк, Н. Семке та багато інших. Проте, незважаючи на дослідження вищезазначених науковців, дискусія щодо політико-правових вчень ще не завершена і потребує нових методологічних підходів до її узагальнення та вирішення.

Формулювання завдання дослідження. У даній науковій статті наведено порівняння політико-правових вчень Платона і Арістотеля про державу.

Виклад основного матеріалу. Мислителі Стародавньої Греції відіграли ключову роль в історії становлення та розвитку всієї духовної культури людства. Величезним є також їхній внесок у скарбницю політичної та правової думки, оскільки вони стояли біля витоків теоретичного підходу до проблем держави, права, політики, інших державно-правових явищ, становлення юриспруденції тощо. Проте серед низки античних мислителів найбільш вагомий слід залишили саме Платон і Арістотель.

Порівнювати політико-правові вчення Платона і Арістотеля необхідно за певними критеріями, під якими необхідно розуміти певне мірило, вимоги, випробування для визначення або оцінки людини, явища або предмета, або як ознаку, взяту за основу певного дослідження тощо.

Так, основним критерієм порівняння політико-правових ідей Платона і Арістотеля необхідно вважати їх основний зміст політичного вчення про державу.

Зокрема, Платон у своїй праці «Держава» вважав, що ідеальною є справедлива держава, якою управляють обдаровані і добре підготовлені, високоморальні люди, які дійсно здатні мудро керувати державою. Тобто фактично Платон вважав, що державою повинні управляти філософи, оскільки вони володіють найбільш високими моральними якостями. У свою чергу, визначальним принципом ідеальної держави вищезазначений мислитель вважав справедливість. Вищезазначена позиція ґрунтується на тому, що, керуючись справедливістю, саме держава вирішує найбільш важливі завдання, які стоять перед суспільством, а саме: захист людей, забезпечення їх матеріальними, соціально-економічними цінностями, благами, створення умов для їхньої творчої діяльності та культурного розвитку [3, с. 190].

Також необхідно звернути увагу, що Платон розділяв людей на три групи: до першої відносяться ті, в кого переважає розумний початок, розвинуте почуття справедливості, прагнення до права. Таких людей він називав мудрецами. Вони повинні бути правителями в ідеальній державі. У свою чергу, тих, хто відрізняється хоробрістю, мужністю, почуттям обов'язку, Платон відносив до другої групи – воїнів та «охоронців держави», які покликані піклуватися про безпеку та стабільність держави. І нарешті, є люди, покликані займатися фізичною працею, – це селяни та ремісники. Вони відповідальні за необхідні матеріальні блага, які задовольняють потреби і їх самих, і інших верств населення [4, с. 109].

Виходячи з вищезазначеної класифікації суспільного ладу, найкращою формою державного правління, на думку Платона, вважалася аристократія, тобто влада найкращих її жителів. Мислитель вважав, що саме аристократи, тобто найкращі жителі держави можуть навести лад у державі та досягнути успіху. У свою чергу, тімократію, олігархію, тиранію та навіть демократію мислитель відкидав, оскільки вважав, що ці форми держави несуть загрозу для її занепаду.

Таким чином, саме така позиція щодо ідеальної держави була закладена Платоном. На нашу думку, дійсно, в поглядах Платона на управління державою, а відповідно, і суспільним розвитком є раціональне зерно, адже вони ґрунтуються на ідеалах справедливості, а справедливість, як відомо, – одна із найбільш важливих і фундаментальних чеснот будь-якого суспільства у всі часи. Проте, з іншого боку, відкидання демократичних ідеалів держави призводить до того, що вчення Платона фактично суперечило розвитку Давньої Греції, яка першою у світі стала демократичною державою.

У свою чергу, Арістотель починає огляд своїх ідей із аналізу та глибокої критики теорії Платона. Арістотель наголошує на тому, що подібний проект держави, який запропонований Платоном, є надто тяжким для реалізації [5, с. 91]. Так, зокрема, відповідно до політико-правових ідей Арістотеля держава виступає продуктом природного розвитку. При цьому мислитель вказує, що людина за своєю природою є істотою політичною, і тільки в державі завершується ця генеза політичної природи людини [6, с. 68].

Так, зокрема, визначальною ідеєю трактату «Політика» виступає ідея всезагального блага, в контексті якого античний мислитель зазначає та подає суспільно-політичне вчення: ідеальна держава, за Арістотелем, відповідає уявленням про справедливість і, на думку мислителя, допомагає громадянам досягти суспільного блага. Арістотель вважав полісом певним чином організовану спільноту людей, тобто «поліс» (місто в Давній Греції) – це насамперед люди, а тільки потім все матеріальні блага, цінності та інституції.

Порівнюючи погляди мислителів на форму правління, слід зазначити, що, на думку Арістотеля, найкращою формою правління виступала «політія» (в політичній теорії Арістотеля політія – це спосіб управління державою), тобто держава, що управлялася б із «середніх» людей. Тобто фактично мислитель на противагу Платону вказує, що аристократія не призведе до розквіту держави.

Політія, згідно з поглядами Арістотеля, виступає своєрідним поєднанням олігархії та демократії, їхніх найкращих сторін, виступаючи вільною від недоліків і крайнощів двох останніх форм правління, які критикував Платон.

У свою чергу, Арістотель вважає саме політію найнадійнішою формою державного правління, оскільки «вважається, що за такого устрою здійснюється засада рівноправності».

Крім того, Арістотель обґрунтовує, чому не можна використовувати монархічну, аристократичну і демократичну форму правління. Так, на думку мислителя, монархічна форма державного правління має на меті не загальну користь, а користь одного, тобто владу одного. У свою чергу, влада деяких, але більш ніж одного, мислитель називає аристократію. Таким чином, фактично монархія і аристократія суперечать принципу рівності людей. Натомість демократія, хоча й перекладається як «влада народу», захищає інтереси та вигоди незаможних верств населення, ставлячи в залежність заможних громадян.

Таким чином, ідеї Арістотеля про державу мають дійсно позитивні аспекти, серед яких, на нашу думку, є закладення принципу рівності народу в управлінні державою, який знайшов своє відображення в низці міжнародних стандартів та конституцій. Тому вважаємо, що саме ідеї Арістотеля мають для сучасності більшу практичну вагу, ніж погляди Платона, оскільки вони не знайшли такого закріплення в міжнародному праві та законодавстві держав світу.

Висновки. Отже, порівняння політико-правових поглядів Платона і Арістотеля на держави та управління нею свідчить про те, що остаточної відповіді, яка концепція є кращою, немає. Тому суперечка двох видатних мислителів напевно так і залишиться невирішеною проблемою. На нашу думку, ідеї Платона, і Арістотеля заклали фундамент розвитку держави як політичної інституції.

Література

1. Асмус В.Ф. Античная философия. Москва : Высш.шк., 1976. 541 с
2. Історія вчень про державу і право : підручник. за ред. проф. Г.Г. Демиденка, проф. О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 256 с.
3. Платон. Держава. Пер. з давньогрец. та комент. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 354 с.
4. Платон. Законы. Общ. ред. А.Ф. Лосева и др.; Пер. з древнегреч. А. Н. Егунова и др. Москва : Мысль, 1999. 830 с.
5. Аристотель. Политика. Сочинения : В 4 т. Москва, 1983. 435 с.
6. Романов В.С. Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. Київ : Основи, 2001. 238 с.
7. Шляхтун П.П. Політологія. (надія та історія політичної науки). Київ : Либідь, 2002. 576 с.

Анотація

Козинець О. Г., Остапенко А. І. Платон та Арістотель про державу і право: порівняльна характеристика. – Стаття.

У статті досліджено політико-правові вчення видатних мислителів античності, які залишили надзвичайно вагомий слід в історії розвитку вчення про державу і право – Платона і Арістотеля.

У статті першочергово розглянуто концептуальні погляди Платона на державу та її сутність. Для виконання цього завдання було досліджено положення праці «Держава».

У результаті дослідження визначено, що Платон вважав, що ідеальною є справедлива держава, якою управляють обдаровані і добре підготовлені, високоморальні люди, які дійсно здатні мудро керувати державою. Тобто фактично Платон вважав, що державою повинні управляти філософи, оскільки вони володіють найбільш високими моральними якостями.

Також у статті досліджено стратифікацію суспільства, яке складало державу і визначено, що Платон поділяв населення, що проживало в державі, на три групи. Також визначено, що найкращою формою державного правління, на думку Платона, була аристократія, тобто влада найкращих її жителів.

У статті погляди Арістотеля розглянуто на основі аналізу положень праці «Політика».

Зокрема, визначено, що проект держави, який запропонований Платоном, на думку Арістотеля, є занадто тяжким для реалізації і не може бути застосовано на практиці. У свою чергу, у статті з'ясовано, що найкращою формою правління виступала «політія», тобто держава, що управлялася б людьми із «середніх» станів. Тобто мислитель на противагу Платону вказував, що аристократія не призведе до розквіту держави. Саме на погляд Арістотеля, при такому устрої здійснюється засада рівноправності.

Також визначено, що політико-правові ідеї Арістотеля про державу мають дійсно позитивні аспекти, серед яких, на нашу думку, є закладення принципу рівності народу в управлінні державою, який знайшов своє відображення в низці міжнародних стандартів та конституцій.

Резюмується, що суперечка двох видатних мислителів напевно так і залишиться невирішеною проблемою. На нашу думку, ідеї і Платона, і Арістотеля заклали фундамент розвитку держави як політичної інституції.

Ключові слова: вчення, держава, право, республіка, політія, демократія, суспільство, античність.

Summary

Kozynets O. H., Ostapenko A. I. Plato and Aristotle on the state and law: a comparative description. – Article.

The scientific article examines the political and legal teachings of prominent thinkers of antiquity, who left an extremely important mark in the history of the doctrine of the state – Plato and Aristotle.

The scientific article first of all considers Plato's conceptual views on the state and its essence. To accomplish this task, the labor situation of the State was studied.

The study found that Plato believed that the ideal is a just state, governed by gifted and well-trained, highly moral people who are really able to lead the state wisely. That is, in fact, Plato believed that the state should be governed by philosophers, because they have the highest moral qualities.

Also in scientific articles the stratification of the society which made the state is investigated and it is defined that Plato divided the population living in the state into three groups. The article also states that the best form of government, according to Plato, was considered the aristocracy, i. e. the power of its best inhabitants.

In scientific articles, special attention is paid to the views of Aristotle on the basis of analysis of the provisions of the work "Politics".

In particular, the article states that the draft state proposed by Plato, according to Aristotle, is too difficult to implement and can not be applied in practice. In turn, the article found that the best form of government was the "police", i. e. a state governed by "average" people. That is, the thinker, in contrast to Plato, points out that the aristocracy will not lead to the prosperity of the state. It is in the opinion of Aristotle, with such a system is the principle of equality.

The scientific article also states that Aristotle's political and legal ideas about the state have really positive aspects, among which, in our opinion, is the establishment of the principle of equality of the people in governing the state, which is reflected in a number of international standards and constitutions.

The scientific article summarizes that the dispute between two prominent thinkers will probably remain an unresolved issue. In our opinion, the ideas of both Plato and Aristotle laid the foundation for the development of the state as a political institution.

Key words: doctrine, state, law, republic, politics, democracy, society, antiquity.